

Vejledende retningslinjer for børnesagkyndige undersøgelser og erklæringer i forældremyndigheds- og samværssager

Afsnittene om ”Forligsbestræbelser på det familieretlige område” og om ”Det juridiske systems grundlag for forældremyndigheds- og samværssager” kommer til senere. De forventes at blive udgivet i 1. halvdel af 2008.

Dansk Psykolog Forening
Januar 2008

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord til 3. reviderede udgave februar 2007	side 3
Formål	side 4
Kvalifikationer	side 5
Den børnesagkyndige i det juridiske system	side 6
Børnesamtalen	side 7
Underretningspligt/tavshedspligt	side 9
Habilitet	side 10
Psykologens opgave	side 11
Undersøgelsesfasen	side 13
Metoder	side 14
Resumé	side 19
Erklæringens opbygning	side 20
Specielt ved samværssager	side 23
Indkaldelse som vidne	side 24

FORORD TIL 3. REVIDEREDE UDGAVE februar 2007

Der er næppe noget område, der involverer forældres følelser og interesser mere end det familieretlige. Når forældremyndigheden skal placeres eller samværet skal fastsættes, aktiveres ofte meget stærke følelser i forhold til barnet eller modparten eller andet.

Samtidig er der ofte særdeles afgørende forhold på spil for det involverede barn. Hvordan skal rammerne for forældrenes fremtidige varetagelse af forældremyndighed eller samvær være? Hvorledes tilvejebringes viden herom på en måde, så forældre og barn kan fungere bedst muligt i fremtiden?

Af særlig betydning for barnets trivsel og udvikling er forældrenes gensidige samarbejde om forældreskabet. I forhold til tidligere udgaver af de vejledende retningslinier er der derfor her gjort bemærkninger om de psykologiske aspekter ved forligsbestræbelser på området.

Lov om forældremyndighed og samvær og den tilhørende praksis afspejler en balancegang mellem forældrenes retsstilling og hensynet til barnets tarv. Med de seneste ændringer af loven søges barnets perspektiv styrket.

Disse forhold nødvendiggør, at arbejdet med at vejlede statsforvaltninger og domstole foregår på et højt fagligt og etisk niveau.

Det er Dansk Psykolog Forenings håb, at vejledningen vil blive til gavn for alle parter i disse alvorlige sager.

Vejledningen er kommet til veje i et samarbejde mellem en række psykologer, der i en årrække har været beskæftiget med børnesagkyndige undersøgelser, rådgivning, mægling mv.

Familiestyrelsen har bistået med beskrivelsen af de juridiske forhold på området.

Dansk Psykolog Forening har forestået arbejdet.

FORMÅL

Formålet med disse vejledende retningslinier for børnesagkyndige undersøgelser og erklæringer i sager om forældremyndighed og samvær – og om de forligsmæssige muligheder på området – er at sikre, at arbejdet foretages på et sagligt, professionelt og fagligt forsvarligt grundlag.

Psykologen bestræber sig i sit arbejde på det familieretlige område på at se bagom de mangeartede psykologiske forhold, der som regel er i spil – krisereaktioner, psykopatologiske forhold, udviklingsbehov mv. – for heri at tydeliggøre, hvorledes barnets almene og særlige behov bedst kan imødekommes.

Hvem af forældrene kan – henset til barnets behov – bedst varetage omsorg og ansvar for barnet fremover?

Hvad er barnets aktuelle og fremtidige behov for kontakt med den anden forælder, og hvorledes udøves denne bedst muligt?

Hvorledes sikres barnets relation til begge forældre og andre for barnet centrale personer bedst muligt?

Som nævnt i indledningen træffes i disse sager afgørelser med vidtrækkende konsekvenser for alle parter, og det er af afgørende betydning for det barn, sagen handler om, hvorledes retten/statsforvaltningen forholder sig.

Forældre er ofte dybt følelsesmæssigt involverede, undertiden krisepregede, og barnet kan i større eller mindre udstrækning derfor befinde sig i en følelsesmæssig klemme mellem forældrene. Ikke sjældent ses uigennemtænkte, uhensigtsmæssige forholdemåder hos forældre i disse sager.

Psykologen søger at afdække disse forhold og beskrive forældrenes muligheder for at varetage barnets omsorgsmæssige og udviklingsmæssige behov – herunder også deres eventuelle problemer hermed.

Psykologen taler med barnet eller bestræber sig på på anden vis at aflæse barnets forholdene og kommunikation, ligesom psykologen sætter denne viden i forhold til den samlede familiemæssige og udviklingsmæssige situation for barnet.

KVALIFIKATIONER

Det kan forventes, at den børnesagkyndige psykolog er i besiddelse af en solid viden om familiedynamik og børnepsykologi, ligesom psykologen bør have kendskab til krisepsykologi og psykopatologi.

Psykologen forventes herudover at have grundlæggende viden om de retlige og administrative forhold på det familieretlige område, herunder kendskab til gældende praksis i behandlingen af sagerne.

Det er ønskeligt, at psykologen har en relevant specialistgodkendelse fra Dansk Psykolog Forening. Psykologen bør som minimum være autoriseret af Psykolognævnet under Socialministeriet.

DEN BØRNESAGKYNDIGE I DET JURIDISKE SYSTEM

Når sager om forældremyndighed og samvær behandles juridisk er målet i vid udstrækning at oplyse faktuelle forhold – verificere udsagn og påstande og afveje disse i forhold til gældende lovgivning og administrativ praksis.

Statsforvaltningen/retten har den fulde kompetence til at træffe afgørelser, mens den børnesagkyndige først og fremmest forholder sig til de sociale og psykologiske aspekter omkring barnet og forældrene.

I undersøgelsen er målet først og fremmest at oplyse relationelle, emotionelle og udviklingsmæssige forhold og afveje disse med udgangspunkt i, hvad der må antages at være bedst for barnet – nu og navnlig fremover.

Når statsforvaltningen/retten anmoder om en børnesagkyndig undersøgelse i en sag, arbejder psykologen i opdrag for statsforvaltningen/retten og er som sådan den juridiske sagsbehandlers eller dommerens konsulent i oplysningen af sagen og vurderingen af de relevante forhold.

Psykologen undersøger forældrenes og barnets forhold med den i psykologloven krævede samvittighedsfuldhed, omhu og uhildethed – hvem kan bedst varetage forældremyndigheden og/eller hvorledes kan et samvær henset til barnets øjeblikkelige og fremtidige behov bedst udøves.

I sit arbejde medvirker psykologen ofte til en beslutning, der påfører den ene eller begge forældre et tab eller en følelse af uret, ligesom et barn kan føle sig overhørt. Psykologen forholder sig af samme grund sagligt, neutralt og lyttende.

Det er af stor betydning i disse følelsesmæssigt komplicerede sager, at såvel forældre som barn oplever sig reelt hørt og forstået. Udgangspunktet bør derfor være, at sagens parter får lejlighed til at forklare sig og udtrykke sig i den udstrækning og på den måde, de har behov for.

Parterne bør også i den senere erklæring kunne genkende sig selv og sine forklaringer.

Den i loven krævede omhu sætter rammerne for den grundighed, hvormed psykologen bør foretage undersøgelse for at kunne vurdere og afgive erklæring. Psykologen afholder sig fra at udtale sig om forhold, der ikke er fagligt og materielt belæg for. Som udgangspunkt tilvejebringer psykologen selv det grundlag, der vurderes på. Hvor der er usikkerhed, bør dette fremgå af erklæringen.

Uhildetheden vedrører psykologens upartiskhed. Psykologen søger at holde en professionel afstand til de følelsesmæssige spil, der ofte foregår i disse sager og at holde en faglig neutralitet i sit arbejde.

Forældrene stilles formelt lige i undersøgelsesforløbet, med mindre der er fagligt belæg for at foretage særlig undersøgelse i forhold til den ene. Foretages der 2 hjemmebesøg hos den ene, sker dette som udgangspunkt også hos den anden. Den i undersøgelsesforløbet tilstræbte lige behandling bør afspejle sig i den senere erklæring.

BØRNESAMTALEN

Det fremgår af lov om forældremyndighed og samvær § 29b, at et større barn skal høres, inden der træffes afgørelse i sager om forældremyndighed og samvær, med mindre det er uden betydning for sagen eller til skade for barnet.

Praksis er, at barnet høres, når man i statsforvaltningen/retten antager, at barnet har en modenhed, hvor det kan overskue de forhold, sagen handler om. I samværssager høres barnet almindeligvis fra 7- 8 års alderen, mens alderen antagelig er lidt højere i sager om forældremyndighed. Undertiden afholdes i statsforvaltningen også rådgivning med mindre børn efter lov om forældremyndighed og samvær § 28, hvorefter den børnesagkyndige med forældremyndighedens accept udfærdiger notat til sagen herom.

I statsforvaltningen varetages børnesamtalen oftest af en børnesagkyndig – undertiden dog også den juridiske sagsbehandler. Den børnesagkyndige udfærdiger efter samtalen et såkaldt § 29b notat med oplysning om barnets ytringer og eventuelle ønsker om samværet. Psykologen beskriver sit umiddelbare indtryk af barnet og foretager om muligt en vurdering af barnets fremtræden og modenhed i samtalen. Hvorledes er kontakten med barnet? Taler barnet "af hjertet"? Er barnets ytringer sammenhængende og vedholdende? Forekommer barnet bevidst eller ubevidst påvirket af forældrene? Giver barnet indtryk af at kunne overskue de forhold, det ytrer sig om?

Psykologen fremkommer alene med vurderinger, der er fagligt belæg for i den begrænsede kontakt, samtalen giver mulighed for. Psykologen foreslår eventuelt den juridiske sagsbehandler, at der foretages nærmere undersøgelse – fx samtale med forældrene eller observation af samspillet mellem barnet og den samværsberettigede.

Det bemærkes, at der – såfremt det ønskes af barnet – ifølge Familiestyrelsen er en vidtstrakt mulighed for at holde et § 29b notat tilbage fra forældrenes aktindsigt. Dog kan barnets eventuelle konkrete ønsker om samvær i øjeblikket ikke holdes fortroligt, hvis det skal indgå i sagsbehandlingen i en samværssag.

I retten kan dommeren vælge at indkalde en psykolog til at bistå i en samtale med et større barn. Det er herefter almindeligvis psykologen, der forestår samtalen med barnet, mens dommeren lytter på eller deltager på sidelinien. Formålet med samtalen er at bibringe dommeren en viden om relevante forhold set med barnets øjne. I samtalen bestræber psykologen sig på at få belyst barnets aktuelle og tidligere forhold – relationer, trivsel, omsorgssituation mv. – ligesom barnets eventuelle egne ønsker for fremtiden søges belyst. Efter samtalen kan dommeren anmode psykologen om at tilkendegive sit umiddelbare indtryk af barnets modenhed og fremtræden i samtalen. Undertiden drøftes ved samme lejlighed med dommeren, om der på grundlag af samtalen og andre oplysninger er behov for en børnesagkyndig undersøgelse eller andet.

Dommeren kan i forbindelse med en børnesamtale på forhånd have fået forældrenes accept af, at de oplysninger, der fremkommer under samtalen med barnet, holdes fortrolige.

I den børnesagkyndige undersøgelse vil psykologen ofte tale med mindre/ynge børn, end det er tilfældet i retten og i statsforvaltningen. Psykologen etablerer undertiden også andre situationer, hvor barnet kan udtrykke sig, fx gennem tegning, leg eller samtalebilleder. Barnets fremtræden og forholdet i forskellige sammenhænge rummer altid en væsentlig information om dets situation.

Uanset i hvilken sammenhæng, der tales med barnet, søger psykologen i sin videreformidling at undgå at bringe barnet i en unødigt følelsesmæssig klemme mellem forældrene. Ofte vil psykologen i stedet kunne videregive sin egen vurdering af barnets situation fra samtalen.

Det skal dog bemærkes, at børn som regel allerede befinder sig i en følelsesmæssig klemme mellem forældrene. Det kan ofte være forløsende for barnet, at spændingsfeltet tydeliggøres og varetages af psykologen. Det er endvidere erfaringen, at børn af og til selv tilkendegiver, at deres ytringer kan drøftes med forældrene eller at bestemte forhold ligefrem ønskes drøftet med dem.

UNDERRETNINGSPLIGT/TAVSHEDSPLIGT

Forvaltningslovens bestemmelser om tavshedspligt, aktindsigt mv. gælder også i det familieretlige arbejde.

I forbindelse med den børnesagkyndige undersøgelse er det af betydning, at psykologen kan foreholde og drøfte relevante oplysninger fra den ene forælder med den anden. Psykologen bør derfor fra starten af undersøgelsen gøre forældrene klart, at det ikke er muligt at udøve tavshedspligt overfor forældrene og dommeren. Psykologen er herudover naturligvis forpligtet i henhold til gældende regler.

En væsentlig undtagelse fra tavshedspligten opstår, når det formodes, at et barn under 18 år har behov for særlig støtte.

Skærpet pligt for offentligt ansatte

Efter servicelovens § 35 kan socialministeren fastsætte regler, hvorefter personer, der udøver offentlig tjeneste eller hverv, skal underrette kommunen, hvis de under udøvelsen af tjenesten eller hvervet får kendskab til forhold, der giver formodning om, at et barn eller en ung under 18 år har behov for særlig støtte.

Socialministeren har fastsat regler i bekendtgørelse om underretningspligt over for kommunen efter lov om social service. Underretningspligten omfatter blandt andre offentligt ansatte og andre med offentlige hverv, læger, personer, der er beskæftiget ved opholdssteder, familiepleje, krisecentre, behandlingstilbud eller andre private tilbud, der for det offentlige udfører opgaver rettet mod personer med sociale eller andre særlige problemer.

Disse personer har en pligt til at underrette kommunen, når de i forbindelse med deres virke bliver bekendt med forhold for et barn eller en ung under 18 år, der giver formodning om at barnet eller den unge har behov for særlig støtte.

Også i tilfælde, hvor psykologen ønsker at holde et barns oplysninger fortrolige, er der skærpet underretningspligt over for kommunen.

Også overfor forældrene gælder, at psykologen skal underrette kommunen, hvis hun/han får kendskab til forhold, der kan give formodning om, at et barn under 18 år har behov for støtte.

HABILITET

Der gælder for psykologen de samme habilitetsregler som for dommeren eller den juridiske sagsbehandler, der behandler sager om forældremyndighed eller samvær.

Såfremt psykologen i anden sammenhæng end den aktuelle har erhvervet sig en i forhold til sagen væsentlig viden om parterne, bør hun/han som udgangspunkt afholde sig fra at foretage børnesagkyndig undersøgelse.

Som et minimum bør et habilitetsspørgsmål foreholdes parterne og eventuelt afklares med opdragsgiver.

Undertiden ytrer en forælder eller dennes advokat ønske om en bestemt psykolog. Dette bør afvises med henvisning til, at det er statsforvaltningen/retten, der tager stilling til, om og af hvem der skal foretages undersøgelse.

I undersøgelsesfasen bør psykologen ikke indgå aftaler med nogen af forældrene om at være terapeut på et senere tidspunkt. Psykologen bør heller ikke, før forældremyndighedssagen er endelig afgjort ved retten og eventuelle anke- og klageinstanser, påtage sig andre opgaver for forældrene.

Hvis en psykolog – med samtykke fra rette vedkommende – anmodes om en udtalelse, der skal indgå som et led i en andens børnesagkyndige undersøgelse, kan psykologen udtale sig om forhold kendt fra andre sammenhænge.

Hvis udtalelsen indhentes af forælderen selv til brug for en sag ved statsforvaltningen/retten, bør vedkommende gøres opmærksom på, at udtalelsen antagelig vil blive betragtet som et partsindlæg.

PSYKOLOGENS OPGAVE

Under behandlingen af en sag om samvær eller forældremyndighed kan statsforvaltningen eller retten anmode om en børnesagkyndig undersøgelse til hjælp ved vurderingen af, hvad der tjener barnet bedst. Det vil ofte dreje sig om uigennemskuelige eller særligt komplekse sager, evt. præget af langvarig og bitter strid mellem parterne, eller om sager hvor en eller begge har eller har haft alvorlige sociale og psykologiske problemer. Der kan også være tale om særlige forhold vedr. barnets helbred eller psykiske forhold.

Det mest almindelige er, at den børnesagkyndige undersøgelse foretages i privat praksis. Undersøgelser foretages dog også i statsforvaltningens regi, på en børnepsykiatrisk afdeling eller i en anden offentlig eller privat institution. Psykologen bør gøre sig klart, om vedkommende arbejder som privat praktiserende eller som ansat i statsforvaltningen eller andetsteds, og parterne bør oplyses om, i hvilket regi undersøgelsen foretages. Hvis et arbejdssted stiller lokaler og andre faciliteter til rådighed uden at have myndighed i sagen, bør parterne ligeledes gøres bekendt hermed. Bruger psykologen som privat praktiserende sit arbejdssteds lokaler, skal dette være efter aftale med arbejdsstedets leder.

Når statsforvaltningen/retten anmoder om en børnesagkyndig undersøgelse, er det statsforvaltningen/retten, der er opdragsgiver. Opgaven vil normalt fremgå af et til psykologen stilet opdrag, men kan også fremgå af et offentlighedsnotat eller en retsbogsudskrift. Psykologen skal have et skriftligt opdrag lydende på psykologens navn og angivelse af opgaven.

Psykologen skal ikke undersøge andet og mere end opdraget og formålet tilsiger.

I sager om forældremyndighed vil opdraget typisk bestå i en anmodning om en børnesagkyndig undersøgelse ledsaget af faktuelle oplysninger om parterne, deres advokater og deres påstande.

I sager om samvær anmodes på samme måde om en børnesagkyndig undersøgelse og gives faktuelle oplysninger om forældrene, barnet, forældrenes status som samværsberettiget og bopælsforælder mv.

Undertiden anmoder statsforvaltningen om en mindre omfattende børnesagkyndig undersøgelse – jf. Familiestyrelsens vejledning om behandling af samværsager. Psykologen bør i givet fald gøre sig overvejelser over, om opdraget er tilstrækkeligt præcist formuleret, ligesom det eventuelt kan drøftes med statsforvaltningen, om opdraget er dækkende i forhold til sagen.

Det skal bemærkes, at psykologen til enhver tid er ansvarlig for sit virke som autoriseret psykolog – herunder også at der tilvejebringes et tilstrækkeligt og relevant, men ikke unødigt omfattende grundlag at vurdere på.

Såfremt psykologen påtager sig opgaven, bør dette bekræftes skriftligt til statsforvaltningen/retten med oplysning om, hvornår undersøgelsen agtes påbegyndt. Hvis erklæringen ikke kan foreligge indenfor rimelig tid – almindeligvis 2-3 måneder – underrettes statsforvaltningen/retten herom.

Det er undertiden muligt at aftale et samlet undersøgelsesforløb med forældrene, og statsforvaltningen/retten kan da underrettes om, hvornår erklæringen kan forventes at foreligge.

Inden erklæringen sendes til statsforvaltningen/retten gennemgås den med parterne sammen eller hver for sig. Undersøgelsen er ved gennemgangen endeligt afsluttet, og der rettes som udgangspunkt kun faktuelle fejl eller graverende misforståelser.

Det mest almindelige er, at statsforvaltningen/retten ved et møde/retsmøde efter erklæringens fremkomst hører parterne, og de vil her kunne fremkomme med yderligere bemærkninger.

Psykologen kan ved gennemgangen have udskrevet erklæringen til parterne, så de efter psykologens gennemgangen selv kan læse den igennem. Parterne får dog ikke erklæringen med sig fra gennemgangen, idet opdragsgiver skal have den i hænde og have mulighed for at forholde sig til den først.

Det skal dog bemærkes, at forældrene har aktindsigt i deres sag hos psykologen, og at psykologen skal opbevare sine akter i 3 år. Det er almindeligt anerkendt, at psykologens akter i den sammenhæng er erklæringen, idet det må antages, at de notater, psykologen gør sig i undersøgelsen (beskrivelser af hjemmebesøg, udskrifter af forældrenes forklaringer mv.), indføres i erklæringen. Eventuelle udtalelser indhentet til brug for undersøgelsen bør ligeledes gengives i erklæringen, så denne er dækkende for indholdet i udtalelserne. De af statsforvaltningen/retten fremsendte akter returneres til opdragsgiver efter endt undersøgelse og opbevares således ikke hos psykologen. Psykologen opbevarer udover erklæringen sit opdrag.

Såfremt en forælder - efter at opdragsgiver har modtaget erklæringen - anmoder psykologen om aktindsigt, fremsendes erklæringen til forælderen. En anmodning om aktindsigt bør være skriftlig med forældrens eller dennes advokats underskrift.

Det skal bemærkes, at aktindsigt i visse oplysninger kan nægtes, hvis hensynet til personlige forhold hos den, oplysningerne vedrører, vejer tungere end hensynet til den, der anmoder om aktindsigten. Psykologen kan i givet fald overstrege de personfølsomme oplysninger, inden erklæringen fremsendes. En nægtelse af fuld aktindsigt vil i sagens natur ikke være relevant i den første tid efter undersøgelsen, da forældrene fra gennemgangen er bekendt med dens fulde indhold.

Erklæringen stiles og sendes til statsforvaltningen/retten, der almindeligvis sender en kopi til parterne eller deres advokater.

Uddybning af erklæringen eller supplerende undersøgelse kan efter gennemgangen kun foregå efter anmodning fra statsforvaltningen/retten. Statsforvaltningen/retten eller klage- eller ankeinstansen kan anmode om en supplerende erklæring.

Såfremt én eller begge parter efterfølgende ønsker at klage over psykologens arbejde, vejledes om muligheden for at påberåbe sig dette overfor statsforvaltningen/retten eller klage til Psykolognævnet.

UNDERSØGELSESFASEN

Sammen med opdraget fra statsforvaltningen/retten modtager psykologen typisk sagens akter (offentlighedsnotater, retsbogsudskrifter, anmodninger om fastsættelse af samvær, mv.), der beskriver forholdene og de uoverensstemmelser og udeståender, sagen måtte rumme.

På grundlag af de fremsendte akter overvejer psykologen, hvorledes en undersøgelse bør foretages, når den skal være dækkende i forhold til opdraget. I sager om forældremyndighed er det af betydning, at undersøgelsen tilrettelægges, så begge forældre føler sig tids- og indholdsmæssigt ligeligt tilgodeset. I samværssager vil den samværsberettigede undertiden få en mere fremtrædende rolle i undersøgelsen, men bopælsforælderen bør dog også have mulighed for at fremkomme med sine bekymringer og forbehold i forbindelse med barnets ophold hos den anden.

Undersøgelsen kan påbegyndes med en samtale med parterne hver for sig eller sammen. Det kan være hensigtsmæssigt at have forældrene sammen til et indledende møde, idet der her kan indgås aftaler om et samlet undersøgelsesforløb, indhentes grundlæggende oplysninger om forholdene og tilvejebringes skriftlig tilladelse fra forældrene til at indhente oplysninger om dem og barnet.

Under den første samtale redegør psykologen for sit opdrag, sit kendskab til sagen og sine overvejelser med hensyn til undersøgelsesforløbet. Ved samme lejlighed forklarer psykologen om de formelle rammer omkring undersøgelsen, fx at der ikke er tale om at etablere en fortrolig behandlingskontakt under tavshedspligt, men om en sagkyndig undersøgelse, der skal munde ud i en erklæring, som parterne gøres bekendt med, hvorefter den fremsendes til statsforvaltningen/retten, der træffer afgørelse i sagen. Det understreges, at vurderingen efter gældende lov alene beror på, hvad der er til bedste for barnet, og ikke på retfærdighed for forældrene.

Statsforvaltningen/retten oplyses efter det indledende møde om den tidsramme, der opstilles til løsning af opgaven. Skulle der senere opstå behov for at udvide tidsrammen, eller opstår der problemer med at gennemføre undersøgelsen forsvarligt, bør statsforvaltningen/retten straks gøres bekendt hermed (eventuelt med anmodning om bistand til fortsættelse af undersøgelsen).

Det skal bemærkes, at det er ønskværdigt, at en undersøgelse foretages hurtigst muligt. Det må antages, at statsforvaltningen/retten har samme interesse i at afslutte sagen hurtigst muligt.

For at få så pålideligt et indtryk som muligt af sagens parter, deres relationer og familiens dynamik er det hensigtsmæssigt at anvende forskellige indfaldsvinkler. Der har udviklet sig en praksis på området, som dels giver de involverede parter en oplevelse af, at deres forhold undersøges med tilstrækkelig grundighed, dels lever op til den i psykologloven krævede samvittighedsfuldhed, omhu og uhildethed.

Da det er barnet i relation til forældre, søskende, øvrige netværk og deres forhold i det hele taget, der skal undersøges, er relationstænkning og familiedynamik et centralt fagligt grundlag for undersøgelsen og den senere udformning af erklæringen.

METODER

Der kan være forskel på, hvorledes en børnesagkyndig undersøgelse foretages alt efter om sagen drejer sig om forældremyndighed eller samvær eller begge dele. Psykologen vælger selv sine metoder og tilstræber – med belæg i den kliniske psykologi – at undersøge relevante forhold fagligt forsvarligt.

I sager om forældremyndighed bør følgende elementer indgå:

- 1) Mindst to kliniske samtaler med hver af forældrene – eventuelt også samtaler med forældrene sammen.
- 2) Mindst 2 observationer af samspillet mellem hver af forældrene og barnet, gerne ved observation i de rammer, hvor forældremyndigheden i givet fald skal udøves, og gerne under tilstedeværelse af halvsøskende og/eller samlever eller andre personer, som i givet fald vil skulle være sammen med barnet.
- 3) Mindst 2 samtaler med barnet alene, gerne hos hver af forældrene i forlængelse af et hjemmebesøg. Hvis der er flere børn, kan det udover de individuelle samtaler være hensigtsmæssigt at tale med børnene sammen. Samtalernes formål er at få et indtryk af barnets egen oplevelse af sin situation, af barnets trivsel og udvikling, af barnets forhold til forældre og eventuelle andre og om muligt af barnets forestillinger om fremtiden.
- 4) Med begge forældres samtykke indhentes evt. yderligere information om barnet og/eller forældrene fra offentlige myndigheder eller andre i det offentlige tjeneste, som kan bidrage med relevante oplysninger, fx daginstitution, skole eller sociale myndigheder. Hvis forældre eller barn har været eller er i lægelig/psykiatrisk behandling for forhold, der har betydning for undersøgelsen, er det hensigtsmæssigt at indhente oplysninger herom. Akter og/eller udtalelser indhentes enten ved psykologens skriftlige henvendelse til den aktuelle instans, eller ved at psykologen udarbejder referat af personligt indhentede oplysninger og derefter får dette godkendt af den udtalende instans. Således indhentede oplysninger bør enten vedlægges erklæringen eller være udførligt omtalt i erklæringen.
- 5) Gennemgang af erklæringen for forældrene.

Ad 1)

I den kliniske samtale får psykologen oplysning om forælders personlige, sociale og økonomiske baggrund, ligesom forælderen forklarer, hvorledes han/hun har forholdt sig i samspillet med sagens modpart. At samtalen er klinisk betyder, at psykologen i samtalen udover at tilvejebringe faktuelle oplysninger også vurderer, om der er sammenhæng i forklaringen, om forælderen giver indtryk af at have en relevant fornemmelse for barnets almene og eventuelle særlige behov – herunder barnets behov for kontakt med den anden forælder, om der i forælders baggrund eller aktuelle fremtræden forekommer psykologisk påfaldende forhold, som er relevante for sagen, om forælderen i sin forklaring formår at sætte sig udover egne behov osv.

Samtalen med forælderen sættes senere i forhold til forældrenes faktiske forhold i samspil med barnet. Er der overensstemmelse mellem det af forælderen forklarede og det reelle?

Ved første samtale med forældrene er det vigtigt ved at spørge og lytte åbent at få hver af parternes version af deres individuelle baggrund, samlivets historie, deres forhold som forældre og deres forestillinger om barnet og om fremtiden. Disse versioner er sjældent sammenfaldende.

Psykologens lyttende åbenhed er en forudsætning for, at hver part oplever sig hørt og føler sig forstået, og at man senere kan uddybe relevante synspunkter. Det er ikke nok senere i erklæringen at gengive et referat af hver parts historie. Psykologen må udfordre hver part ved hjælp af en udspørgen om de for sagen centrale forhold. Der kan være tale om begivenheder og problemer ved forældrenes indbyrdes forhold og specielt deres forhold til barnet eller børn generelt. Det er vigtigt ikke blot at få en fornemmelse af, hvem der rent faktisk har skiftet ble og hentet/bragt i børnehaven, men også hvordan de hver især har givet omsorg og omtanke, og hvordan de formår at udvise indlevelse i og forståelse af barnet samt beskrive dets temperament og typiske adfærd. Hvordan forstår hver især barnets behov, og kan de tale om barnet uden at tale om sig selv eller den anden?

I den efterfølgende samtale med hver af forældrene, der gerne foretages sidst i undersøgelsesforløbet, vil det være hensigtsmæssigt at drøfte relevante spørgsmål, som den anden part har fremført, ligesom det undertiden kan være oplysende og afklarende at drøfte sine observationer og overvejelser på det tidspunkt med hver af dem. Hvis det skønnes hensigtsmæssigt, kan der tales med parterne sammen, så de kan få lejlighed til at forholde sig til hinandens påstande.

Gennem samtalerne bør forældrene berette så meget om sig selv, at der kan foretages en helhedsbeskrivelse i erklæringen. Hver af parterne kan fortælle lidt om deres opvækst, uddannelse og øvrige forhold – før de mødte hinanden – om deres interesser og relationer til andre (netværk), deres arbejdsforhold, eventuelle sygdomme, misbrugsproblemer el. lign. Der skal være plads og tid til også at fortælle om nogle for sagen uvæsentlige ting, men i erklæringen gengives deres udsagn ud fra en faglig udvælgelse, således at de fremstår klart for dommeren.

Ved samtaler med parterne sammen eller hver for sig drøftes bl.a. deres holdninger til barnets opdragelse, dets kontakt med den anden part, dets udvikling, særpræg og funktionsmåde. Endvidere berøres hver parts tanker om barnets fremtidige samvær med den, der ikke får tildelt forældremyndigheden. Samtalen kan komme ind på, hvordan de forestiller sig fremtiden for dem selv og deres barn, når de/den anden får forældremyndigheden.

Såfremt én af forældrene eller begge har en fast samlever, eller der er andre for barnet væsentlige personer, kan psykologen overveje at anmode disse om at deltage i en samtale for at danne sig et indtryk af dem. Det bemærkes dog, at der i forhold til andre end forældrene er tavshedspligt, og at en samtale med en sådan person derfor kræver forældrenes samtykke, hvis personfølsomme oplysninger skal indgå i samtalen.

Ad 2)

I sager om forældremyndighed observeres relationen mellem hver af forældrene og barnet i de rammer, forældrene i givet fald skal udøve forældremyndigheden i. Det kan være relevant at se samspillet ved forskellige lejligheder, og det er under alle omstændigheder vigtigt at sikre, at barnet er trygt ved ens tilstedeværelse og ikke fremtræder unormalt på grund af træthed eller andre forhold. Ved mindst det ene besøg bør eventuelle andre personer, som er en del af barnets netværk, være tilstede.

I sager om samvær observeres navnlig relationen mellem barnet og den samværsberettigede, men også barnets forhold til bopælsforælderen bør vurderes. Ved mindst et af besøgene bør også her eventuelle andre personer af betydning for barnet være tilstede.

Psykologen observerer samspillet og kontakten mellem barnet og forælderen. Forekommer barnet knyttet til den voksne? Er kontakten dyb og emotionelt betonet – afspejlende en fælles historie? Foregår samspillet på barnets eller den voksnes initiativ? Er der et forælder-barn forhold eller et ligeværdigt forhold? Forholder den voksne sig relevant, opmærksomt og nærværende? Aflæser den voksne barnets signaler og behov relevant svarende til barnet alder og eventuelle særlige behov? Sættes der relevante grænser? Kan forælderen sætte sine egne behov i baggrunden for barnets behov? Osv.

Et hjemmebesøg kan være mere eller mindre struktureret. Psykologen kan lægge op til, at der foregår en aktivitet, man kan bede om at blive vist rundt i hjemmet, man kan lægge op til at se familiebilleder sammen, eller hun/han kan holde sig i baggrunden og herfra iagttage, hvorledes samspillet udfolder sig.

Psykologen gør sig også overvejelser over, om der er overensstemmelse mellem det af forælderen forklarede og det i samspillet praktiserede. Kan forælderen omsætte sine tanker og sin forståelse af barnet til praksis?

Det kan i samværssager være af betydning at iagttage samspillet mellem bopælsforælderen og barnet for at afdække et eventuelt for tæt, symbiotisk forhold, som afstedkommer, at barnet ikke tillades kontakten med den samværsberettigede.

Der kan også være tale om børn, der fordeler sol og vind lige mellem forældrene eller tager hensyn til forældrenes sårede følelser, eller der kan være tale om børn, som befinder sig i et sådant konfliktfelt eller en sådan følelsesmæssig klemme, at de af den grund må fravælge kontakten med den ene forælder.

Det er afgørende for barnet, at disse forhold afdækkes, så det bliver muligt at forholde sig relevant til situationen – fx med rådgivning til forældrene eller støtte til barnet.

Ad 3)

Ved ensamtale med barnet skal det have at vide, hvad formålet med samtalerne er, og at det ikke skal vælges mellem forældrene eller bestemme, hvor det skal bo fast. Man bør forklare barnet, at forældrene og dommeren kun får at vide, hvad barnet selv accepterer, men at det indtryk, man som psykolog får af barnet og dets synspunkter, vil indgå i vurderingen og ens råd til dommeren.

At få brugbare oplysninger i en børnesamtale forudsætter, at der etableres en god kontakt med barnet. Man bør derfor bruge lidt tid på at tale om mere neutrale ting som skole, institution, kammerater, interesser eller om barnets ting på værelset. Man kan også give barnet mulighed for at tegne eller lege, mens man taler sammen. Børn, der deltager i en børnesagkyndig undersøgelse, kan umiddelbart forekomme noget trykkede, men de vil alligevel ofte være åbne og samarbejdsvillige, hvis man giver sig tid til at skabe en rolig og tryk ramme. Når kontakten er etableret, gøres det klart, at man er interesseret i barnets mening og synspunkter, idet det jo kender sin familie indefra og gør sig sine tanker, som ikke behøver være de samme som forældrenes. Men det understreges overfor barnet, at afgørelsen og ansvaret ligger hos forældrene, og når disse ikke kan finde ud af det, så hos dommeren.

En samtale med et barn skal så vidt muligt være en dialog og ikke kun en udspørgen, også selv om der skal samles informationer. Det er lige så tit barnets følelsesmæssige reaktioner, måden der svares på, eller hvad barnet spontant selv siger og snakker om, der lægges mærke til. Der kan tales med barnet om dets oplevelse af tiden før, under og efter bruddet mellem forældrene eller om det hidtidige samvær. Hvis barnet kommer med kritiske bemærkninger, er det vigtigt at få dem konkretiseret og få en fornemmelse af, om det er sendt i byen med et budskab, der skal afleveres, og psykologen må udforske, hvad barnet har fået fortalt og af hvem. Ofte er det en stor hjælp at sige til barnet, at man kender til, hvordan børn tænker om denne situation, og at andre børn heller ikke synes, forældrene kan tåle at høre, hvad børn tænker. Det kan få barnet til spontant at give udtryk for synspunkter, følelser og holdninger. Man kan også bruge direkte hypotetiske spørgsmål som "hvis nu det bliver sådan, eller sådan, hvordan så ..."

Der kan også benyttes andre indfaldsvinkler til støtte for samtalen, fx tegninger, leg eller samtalebilleder, eller der kan tales med barnet om dets kendskab til andre børn i samme situation som det selv.

Det bør fremgå af erklæringen, hvilke fremgangsmåder der er indgået i vurderingen, uden at der nødvendigvis gengives konkrete detaljer eller citater. Det drejer sig om at få et indtryk af, hvad der ligger bag barnets tilkendegivelser eller mangel på samme. Barnet kan være mere knyttet til og tryk ved den ene af forældrene, eller det kan tænkes, at barnet ønsker at blive i vante omgivelser, fordi det er bange for det nye, der kan følge med en flytning.

Undertiden møder man et barn, der i er alliance med den svageste af forældrene, og som villigt ofrer sig til støtte for denne ved at vælge at bo der, selv om det af den børnesagkyndige vurderes til at være til skade for barnets udvikling. Dette kan bl.a. ses i familier, hvor barnet tidligt har måttet tage et voksent ansvar og "passe på" en svag forælder. Sådanne børn vil ofte solidariseres sig med den svage forælder og totalt fornægte positive følelser over for den anden forælder eller egne behov. Også almindeligt fungerende børn vil af og til ensidigt støtte den "svigtede" forælder og sætte egne behov til side.

Ved afslutningen på samtalen må barnet anerkendes for dets samarbejde, og der må gives accept af, at det er en svær situation, der påvirker alle i familien. Samtidig kan barnet gives håb om, at tingene falder til ro, og måske spørges til, om det har andre voksne, som det kan snakke med om situationen.

Det er intentionen i lov om forældremyndighed og samvær, at der skal lægges mest mulig vægt på barnets egne ønsker og synspunkter efter dets modenhed og sagens omstændigheder, men det er ikke sådan, at et barn selv bestemmer. Undertiden misforstås § 29b derhen, at et barn selv kan bestemme, når det fylder 12 år, men dette er ikke rigtigt. Loven bestemmer, at barnet skal høres – i øvrigt efter § 29b, stk. 2 også før 12 år, hvis barnets modenhed og de øvrige omstændigheder tilsiger det. Man bør være opmærksom på, at et barn kan være blevet fortalt, at det selv kan bestemme, når det fylder 12 år, og at det herved er blevet bragt i en situation, hvor det forventes af det, at det vælger på en bestemt måde.

Psykologen bør i det hele taget bestræbe sig på at friholde barnet fra ansvar for sagen og løse det fra den eventuelle klemme, det måtte være i.

Ad 4)

I forbindelse med undersøgelsen overvejer psykologen, om det kan være relevant at indhente andre oplysninger om forældrene eller barnet.

Oplysninger indhentes kun hos offentlige instanser eller hos andre, som er i det offentliges tjeneste. Der indhentes ikke oplysninger fra familie, venner, sportsforeninger eller lignende, da disse må antages ikke at være upartiske.

Oplysningerne kan indhentes skriftligt ved henvendelse til instansen, eller ved et personligt møde med lærere, pædagoger eller andre. I sidstnævnte tilfælde bør psykologen udfærdige et referat af samtalen og få det godkendt af deltagerne.

Hvis forældre eller barn har været eller er i lægelig/psykiatrisk behandling for forhold, der har betydning for undersøgelsen, er det hensigtsmæssigt at indhente oplysninger herom.

Akter og/eller udtalelser bør enten vedlægges erklæringen eller være udførligt omtalt i denne.

Oplysningerne anvendes efter kritisk gennemgang, idet den primære informationskilde til enhver tid vil være psykologens egen observation og vurdering. Psykologen kan ikke fraskrive sig sit faglige ansvar med henvisning til andres eventuelle vurdering.

Der foretages kun undtagelsesvist psykologisk testning i den børnesagkyndige undersøgelse, idet denne antagelig ikke kan bidrage med væsentlige nye oplysninger til undersøgelser af denne karakter. Forekommer det, at et barn har særlige behov eller en voksen fremtræder påfaldende, vurderes dette efter ovennævnte metoder.

RESUME

Sammenfattende kan siges, at de enkelte elementer i den børnesagkyndige undersøgelse skal danne grundlag for psykologens begrundede vurdering af bl.a.:

- Hver af forældrenes egnethed som opdrager af hvert enkelt barn, deres omsorgsevne samt deres sociale og økonomiske muligheder for at varetage forældremyndigheden over barnet eller udøve samværet med det.
- Faderens og moderens oplevelse af barnets behov og egenskaber, deres begrundede syn på, hvor det vil være bedst for barnet at komme til at bo, samt deres tanker om barnets trivsel og udvikling, hvis det kommer til at bo et andet sted.
- Forældrenes holdninger til og erfaringer med samarbejdet med den anden part og deres villighed til at samarbejde med andre om hjælpeforanstaltninger, hvis der er behov for sådanne.
- Barnets udvikling og trivsel før skilsmisssituationen og barnets reaktion på denne.
- Barnets tilknytning til hver af forældrene, eventuelle nuværende partnere og andre personer af betydning for barnet.
- Søgskenderelationer, herunder formodede virkninger af eventuel adskillelse af søskende.
- Betydningen af et evt. miljøskifte for barnet, herunder legekammerater, skolekammerater, daginstitutioner, fritidsklub mv.
- Barnets ønsker og synspunkter, såfremt der er givet udtryk herfor, samt en vurdering af, om disse er barnets egen mening eller et udtryk for ensidig påvirkning.

ERKLÆRINGENS OPBYGNING

Af erklæringen bør fremgå dels de formelle rammer for undersøgelsen, dels det materielle grundlag for psykologens vurdering, og dels en sammenfattende vurdering til brug for statsforvaltningens/rettens videre forhold.

Erklæringen kan med fordel udformes efter den systematik, der er anvendt i forbindelse med undersøgelsen. De enkelte elementer i undersøgelsen bør kunne udgrænses i erklæringen, så det bliver muligt for parterne og opdragsgiver at forholde sig isoleret til fx samspillet mellem forældre og barn, forældrenes individuelle forklaringer eller andet.

Erklæringen bør udformes med en klar skelnen mellem indhentede oplysninger og vurderinger. Forklaringer og indhentede oplysninger bør kunne genkendes som sådanne.

Psykologens vurderinger og indtryk skal stå i passende forhold til de oplysninger og iagttagelser, psykologen vurderer på.

Erklæringen bør indeholde følgende oplysninger:

a) Dato, den undersøgende psykologs navn og adresse.

b) Faktuelle oplysninger.

Fx:

Vedrørende børnesagkyndig undersøgelse BS 302/2007, Retten i Helsingør – Y mod X – forældremyndigheden over B, cpr. nr. xxxxxx.xxxx

c) Opdragsgiver, opdragets indhold.

Fx:

"Statsforvaltningen Hovedstaden har anmodet om en børnesagkyndig undersøgelse til brug for statsforvaltningens behandling af en sag om Y's samvær med B..."
eller

Københavns Byret har anmodet om en børnesagkyndig undersøgelse til brug for rettens afgørelse i en sag, i hvilken Y har påstået forældremyndigheden over B overført fra X til sig"

d) Oplysning om undersøgelsens tilrettelæggelse og forløb.

Fx:

12.03.2007 Samtale med forældrene sammen på mit kontor.

18.03.2007 Samtale med Y på mit kontor.

29.03.2007 Hjemmebesøg hos X og B.

14.04.2007 Samtale med B alene på værelse hos Y.

.....

.....

e) Indhentede udtalelser, der vedlægges erklæringen eller omtales udførligt i erklæringen.

f) Kort beskrivelse af barnets og forældrenes nuværende situation og barnets kontakt med hver af dem.

g) Forældrenes oplysninger om sig selv, om ægteskabet, om deres nuværende samlivsforhold, boligforhold, arbejdsforhold m.m. Der anvendes et sprog, der ligger nær faderens og moderens, gerne med deres egne vendinger og udtryk.

h) Forældrenes beskrivelse af barnets udvikling og personlighed og deres forståelse for dets specielle psyke.

i) Beskrivelse af observationerne af barnet, samt af barnet og forældrene.

Fx:

Hjemmebesøg hos X

Hjemmebesøg hos Y

Samtale med B hos X

Samtale med B hos Y

j) Vurdering af forældrenes egnethed som opdragere af barnet og en vurdering af deres holdning til samværet og samarbejdet herom.

k) En vurdering af barnets tilknytning til hver af forældrene og til evt. søskende.

l) En sammenfattende vurdering, som giver retten en psykologfaglig belysning af sagen, herunder evt. vejledende bemærkninger om, hvad der kan tjene barnet bedst. Man skal være opmærksom på, at det er dommeren, der træffer afgørelsen.

Hvis der er forhold, der helt klart taler for, at barnet af psykologfaglige grunde bør vokse op hos den ene af forældrene, eller hvis der ikke findes grunde, der taler for nogen af forældrene, bør dette formuleres. Psykologen kan også vælge at udtale sig om, hvilke konsekvenser for barnets udvikling man kan forestille sig, hvis forældremyndigheden tillægges den ene hhv. den anden af forældrene. I samværsager kan en eventuel usikkerhed vedrørende omfanget af et samvær give anledning til, at psykologen anbefaler, at der følges op på sagen med en samtale med barnet eller en observation af samspejlet mellem den samværsberettigede og barnet efter en passende tid.

Det skal bemærkes, at der ofte er betydelig usikkerhed forbundet med prognostiske vurderinger.

Erklæringen bør være sprogligt udformet på en måde, så den ikke i unødigt grad polariserer forholdet mellem forældrene. Dog må de for rettens afgørelse nødvendige faktuelle oplysninger og vurderinger fremgå klart. Barnets udtalelser bør ikke gengives ordret, men generaliseres, idet både forældre og børn skal kunne leve videre med det billede af sig selv og hinanden, som fremgår af erklæringen. Hvis barnet klart tilkendegiver bekymringsforhold og det accepterer, at forældrene gøres bekendt med disse – eller måske allerede er bekendt med dem – kan disse beskrives i erklæringen. Ordvalget skal generelt respektere, at der skrives til ikke-psykologer, og unødigt psykologfaglig sprogbrug bør derfor undgås.

Når erklæringen er færdigskrevet, gennemgås den i sin helhed for forældrene, mens de er fysisk til stede, så de har mulighed for at følge med i teksten. Alle faktuelle forhold bør efterkontrolleres.

Psykologen bør tage hånd om forældrene i denne situation og sikre sig, at de har forstået indholdet af erklæringen og klart opfattet, at det er dommeren, der træffer afgørelsen.

SPECIELT VED SAMVÆRSSAGER

Ved uenighed om samvær skal statsforvaltningen træffe en afgørelse. Sagerne kan undertiden være så komplicerede og vanskelige, at der iværksættes en børnesagkyndig undersøgelse til brug ved afgørelsen. Som regel anmodes en børnesagkyndig, der ikke tidligere har været inde i sagen (fx via rådgivningen eller mægling) om at foretage undersøgelsen og skrive erklæring.

Problemstillingen vil ofte være, om barnets samvær med den samværsberettigede bør indskrænkes, gøres overvåget eller midlertidigt ophæves, idet der kan bestå en fare for barnets velfærd ved samvær i normalt omfang.

Ved undersøgelse og udfærdigelse af erklæring følges de samme retningslinier, som ved sager om forældremyndighed.

Psykologen skal være opmærksom på, at der skal tungtvejende grunde til at anbefale ophævelse af samvær, og at indskrænket eller overvåget samvær bør være forsøgt inden.

INDKALDELSE SOM VIDNE

Den børnesagkyndige erklæring har status af bevismateriale i retten.

Det er ikke almindeligt i dansk retspraksis at føre vidner i forældremyndigheds- og samværssager, ej heller at indkalde den børnesagkyndige som vidne, men det kan forekomme i sjældne tilfælde.

I henhold til retsplejeloven har psykologen pligt til at afgive vidneforklaring. Men da der gælder særlige regler for psykologens tavshedspligt, skal psykologen henlede dommerens opmærksomhed på tavshedsbestemmelsen i psykologloven. Herefter skal psykologen spørge dommeren om, om psykologen på trods af den lovbestemte tavshedspligt skal udtale sig. Herefter er det op til dommeren om at træffe en beslutning om psykologen skal udtale sig eller ej. Hvis dommeren beslutter, at psykologen skal udtale sig, har psykologen pligt til det.

Indkaldelse som vidne sker på anmodning af dommeren efter begæring fra en af advokaterne. Man skal kun møde frem, hvis man får en indkaldelse fra retten.

Man skal være ordentligt forberedt og have erklæringen præsent og også det baggrundsmateriale, der ligger til grund for erklæringen. Man skal kun svare på, hvad man bliver spurgt om. Bliver man spurgt om noget, man ikke har sikkert belæg for, må man bede dommeren om lov til ikke at udtale sig. Man kan blive bedt om at redegøre for sine forudsætninger og kvalifikationer eller om, hvad en børnesagkyndig undersøgelse er, undertiden med det sigte at så tvivl om den sagkyndiges kompetence. Som sagkyndigt vidne kan man komme i et dilemma, fx hvis man udspørges nøjere om børnenes udsagn, hvor man i erklæringen har tilstræbt en skånsom formulering eller ligefrem givet barnet indtryk af fortrolighed.

I disse sager indkaldes man som sagkyndigt vidne, og efter endt vidneførelse i parternes påhør skal man have gjort klart, hvad ens honorar er (forberedelsestid, fremmøde, tilstedeværelse og kørsel), da honoraret indgår i rettens afgørelse.

Som alternativ til psykologens fremmøde i retten som vidne kan retten anmode psykologen om en supplerende erklæring. Psykologen fremkommer da med en skriftlig uddybning til rettens brug. Kun retten (eller statsforvaltningen) kan anmode om supplerende undersøgelse og erklæring.